

Имом Мотуридийнинг ақл билан тафсир қилишда тутган йўли

15:36 / 04 февраль 673

Мотуридий ўз тафсирларида кўпроқ ақлга суянадилар. Чунки у киши улуғ саҳобий Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳу асос солган раъй мадрасасига тобедир. Бу мадраса байроғини Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳудан кейин буюк кишилар кўтарганлар. Улардан энг кўзга кўрингани Абу Ҳанифа Нуъмон ибн Собит раҳматуллоҳи алайҳидир. Имом Мотуридий нафақат тобе ёки тақлид қилувчи, балки ўзига хос сиймога эга ижодкор, янгилик киритувчи ҳам бўлган. Бунга бир неча далолатлар бор:

1. Оятларни таъвил қилишда бир неча эҳтимолларни зикр қилиши;
2. Фалсафий ва ақийдавий масалаларга бўлган эътибори;
3. Ақлни ишлатишга чорловчи оятларга бўлган эҳтимоми.

Имом Мотуридийнинг тафсирда тутган услуби.

Имом Мотуридийнинг тафсир қилишда таянган манбалари ва уларга муносабати:

1. Қуръони Карим.

Бу масдар ҳар қандай илмнинг, ҳар қандай олимнинг илк манбаидир, ундан беҳожат бўлиш мумкин эмас. Мотуридийнинг Қуръонни Қуръон ила тафсир қилиши ҳақида юқорида гапириб ўтилди.

2. Асбабун-нузул.

Имом Мотуридий ўз тафсирида «сабаби нузул»ни баён қилишга ҳам эътибор қаратган. Баъзида бир қанча ривоятларни тўплаб келтирган бўлса, баъзида биргина ривоят билан ҳам кифояланган.

3. Суннати мутоҳҳара.

Имом Мотуридийнинг Қуръонни суннат ила тафсир қилиши ҳақида юқорида қисқача айтиб ўтилди. Батафсилроқ сўз юритадиган бўлсак, қуйидагиларни айтишимиз мумкин:

- а) Ҳадиснинг санадини деярли зикр қилмайди, камдан-кам ўринлардагина санадни келтиради.
- б) Баъзида ҳадисни маънан ривоят қилади, лафзан эмас.
- в) Бир ўринда бир неча ҳадисни зикр қилади.
- г) Баъзан ҳадиснинг муҳаддислар қошида саҳиҳ ёки саҳиҳ эмаслигига унчалик эътибор бермайди.

4. Ўтган муфассирларнинг сўзлари.

Ўтган муфассирлар, улар саҳоба, тобеъин ёки улардан кейингилар бўлсин, Қуръон ва Суннатга қандай муносабатда бўлган бўлса, худди шундай муносабатда бўлади. Исmlарни баъзи ўринларда зикр қилса, бошқа бир ўринларда «баъзилар айтади» ёки «айтилган» дейиш билан кифояланади. Имом Мотуридий ўтган муфассирларнинг сўзларига мувофиқ бўлганидек, муҳолиф ҳам бўлади ва муҳолиф бўлганининг сабабини таҳлилий баён қилади.

5. Калом илми.

Имом Мотуридий буюк мутакаллим бўлиб, тафсирида албатта калом илмига суянган ва ўз даврида ҳар хил адашган фирқаларга раддиялар берган.

6. Фикҳ илми.

Имом Мотуридий имом Абу Ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳи билан учрашмаган бўлса ҳам, имом Абу Ҳанифа мадрасасининг энг йирик вакиллари қаторидан ўрин олган, шу мазҳабга тобе бўлган. Шунинг учун фикҳий аҳкомларни кўпинча ҳанафий мазҳаби асосида баён қилган.

7. Луғат илмлари.

Имом Мотуридий ўз тафсирида луғат ва балоғат илмларига кўп ҳам мурожаат қилмаган бўлса-да, бу илмлардан умуман холи ҳам эмас. У киши баъзи муфассирлар каби луғатга шўнғиб кетмаган. Масалан, Зажжож ўзининг «Қуръон маънолари ва унинг эъроби»да шундай қилган. Шунингдек, Имом Мотуридий Абу Убайданинг «Қуръон мажози» китобида бўлганидек, балоғат илмига ҳам берилиб кетмаган.

8. Ақлни ишлатиш ва раъй билан тафсир қилиш.

Имом Мотуридий бошқа масдарларга қўшиб оятларда ақлий мантиқни кенг ишлатган ва раъй ила тафсир қилган. Бир ўринда ўз раъйи асосида бир неча эҳтимолни айтган бўлса, бошқа жойда биргина раъйини айтиш билан кифояланган.

«Ҳидоят имоми» китоби асосида тайёрланди.

Ўзбекистон Республикаси Дин ишлари бўйича қўмитасининг 2023 йил 11 декабрдаги 03-07/9264-рақамли хулосаси асосида тайёрланган.